شێخ ئەحمەد (١٩٣٢/٦/٢٣)

ئیمڕۆ دوا ڕۆژی شێخی بارزانە لەناو ڕۆژنامەکاندا، بارزانییەکان بەتەرحێک بەرامبەریی عەرەبیان کرد هیچ هەرایەک، هەتا ئێستا لە عێراقدا بەو تەرحە کورد خۆی تیادا نەنواندووە. شێخ ئەحمەد داوای هیچی لە حکوومەتی عێراق و ئینگلیز نەدەکرد ئەوە نەبێ (ئاسووری) لە زەویەکەیدا دانەمەزرێنن، بەڵام ئەمە بۆ ئینگلیزەکان باش نەبوو. لەبەر ئەوە هەرا هەڵگیرسا، ئەوەبوو ئینگلیز جگە لە خۆی تورک و عەرەب و ئێرانیشی لێ ڕاست کردنەوە. لەگەڵ ئەم دوژمنە گەورە و بەهێزەشدا شێخ ئەحمەد هەتا نزیکی حەوت مانگ توانی بەسەرێکی بڵندەوە ئەو وڵاتە نازدارەی بپارێزێ، هەرچەندیش زیانی خۆی کەم نەبوو بەڵام زیانێکی حەوت ئەوەندەی لە کەلوپەل و گیانی عەرەب و ئینگلیز و تورک دا. لەگەڵ ئەو هەموو سەرکەوتنەشدا (کە هێندەی نەمابوو عەسکەری عەرەب قڕی تێ بکەوێ) شێخ ئەحمەد حەزی بەدرێژەدانی کوشتارکردن نەدەکرد، دەیگوت: «من دوژمن نیم دۆستم حەز ناکەم خوێن بڕژێ، هەر نەیەنە زەویوزارەکەمەوە من واز لە شەڕ و هەرا دێنم».

بەڵام حکوومەت بۆ ئەمە لۆکەی لە گوێی ئاخنی بوو، وەکو خۆی بەسەرکەوتوو بزانێ دەیگوت: «هەتا ئێستا ئەم ناوە دراویان نەداوە بەحکوومەت، سەریان بۆ کەچ نەکردووە، دەبێ بیانکەمە بەشێک لە لەشی عێراق». بەڵام حەیف!... بەخت یاری کورد نەبووە، بەدەستی ئینگلیز هەر کوردەکانی ئەو ناوە خۆیان باڵی شێخ ئەحمەدیان شکاند، ئیتر ئەوەبوو ئەو شکانەی کە شکا خۆی نەگرتەوە. حکوومەتیش هەتا دەهات (بەیارمەتی فڕۆکی ئینگلیزەوە) خۆی دەخزانە وڵاتەوە لەهەر پێشکەوتنێکیدا قەڵای لە سەختەڵانییەکانی شاخەکان دروست دەکرد، کەوا ئیمڕۆ لە ڕۆژنامە دەیخوێنینەوە: «شێخ ئەحمەدی بارزانی لە سنووری عێراق چووە دەرەوە خۆی دا بەدەست لەشکری تورک!!»

بەم تەرحە نیوە دواییەکی شێخ ئەحمەد هات[١]، ئینجا خوا دەیزانی چی بەسەر خۆی و کەسوکار و وڵاتەکەی دێ، بەدەست سەگ و گورگەوە!؟

(١) لە ڕاستیدا هەر لە سەرەتادا شەڕفرۆش و یاخی نەبوون، ئیمپریالیزمی ئینگلیز چۆن دەستی عێراق و ئێران و تورکی خستە ناو دەستی یەکتر بۆ سەرکوتکردنی ڕاپەڕینەکەی شێخ مەحموود، ئاواش بەهۆی ئەو بەڵێنەی دابووی بەنەستووری و ئاسوورییەکانی هەکاری و جۆڵەمێرگ و دوای دەربەدەربوونیان و نیشتەجێکردنیان لە دیالەی نێزیک بەغدا، بەهەموو جۆرێ دەیویست جێگا پێیەکیان لە کوردستان (ئەو ناوچانەی دەکەونە سەر هێڵی برۆکسل) -دهۆک، عیمادیە، مێرگەسوور، شێروان مەزن، زێبار و بارزان- بۆ بدۆزێتەوە و تیایدا نیشتەجێیان کات، بارزانییەکان بەسەرۆکایەتی شێخ ئەحمەدی بارزانی هەوڵێکی زۆریان دا کە دەڤەرەکەیان نەکرێتە شوێنی نیشتەجێکردنی ئەو نەستووریانە و خەڵکی ئەو ناوە ئاوارە و دەربەدەر نەکرێن، بەڵام حکوومەت بەهاندانی ئینگلیز و بەکرێگیراوانی کارەکەیان گەیاندە ڕادەی شەڕ و پێکادان، لەمەشدا مام ئینگلیز لە یارمەتیدانی سوپای عێراقیدا هیچ درێغی نەکرد. لە تشرینی دووی ١٩٣١ەوە سوپای عێراق بەرەو بلە و بارزان جوولا و کەوتە داگیرکردن و شەڕکردن، ئەوە بوو لە ١٩٣١/١٢/٩ شەڕی بەرقی بەگ بەرپابوو، لە نیسانی ١٩٣٢ سوپای عێراق بەرەو بارزان چۆوە، لە شەوی ٣/٤-٤-١٩٣٢ شەڕی (دۆڵی =

سلێمانی

لەگەڵ ئەم هەموو تەنگانەیشدا، کە لەناو شارەکەدا جێگیر بووە، لەگەڵ ئەم هەموو لێ نەپرسینەوەی حکوومەتەشدا بەڵکو لەگەڵ ئەم هەموو هەوڵەی حکوومەت بۆ بچووککردنەوەی گۆڕێی خوێندن و فێربوون لە سلێمانیدا... جوانەکانمان لە هەوڵدان و تێکۆشین نەکەوتوون، هەمیشە بۆ بەرزی خاکەکە لە تەقەللادان:

دیدەوانێتی: قوتابخانەکانی سلێمانی یەجگار لە پار پێشکەوتووترن، ئەمساڵ دیدەوانەکان لە جلوبەرگدا، لە کەلوپەلی دیدەوانیدا، لە مۆزیقەدا، بەتەرحێکی وا ئامادە و ڕێکوپێک خراون لە دیدەوانەکانی بەغدا چاکتر نەبن خراپتر نین. ئەمساڵ گەلێ سەیرانی گەورە گەورە و بەهاداریان کردووە؛ بۆ ئەزمڕ، گۆیژە، وێڵەدەر، سەرچنار، هەزارمێرد بەئەشکەوتەکەیەوە، هەڵەبجە و بەغدا، بەکۆمەڵی گەورە و بچووک چوون... هەموو ڕەنگە یاریەک کە لەناو قوتابخانە چاکەکاندا بکرێ، وەک تۆپی قاچ، تۆپە ئاسمانە، تۆپە سەبەتە. لە قوتابخانەکانی سلێمانیدا جێگای بۆ چاک کراوە و پۆل و دەستەی بۆ دامەزرێنراوە.

نوواند - تەمسیل: لە قوتابخانەی سانەویدا چیرۆکی (خەسرەو و شیرین) کە لە حەلی خۆیدا ناوچەکەی ئەرمەنستان و کوردستان بووە، نوواندراوە، ئەمەش قوتابی کردوویەتی، گەلێ چیرۆکی پێکەنینیشیان لەگەڵدا کردبوو. لەو دراوەی دەستیان کەوتبوو (١٤٠) ڕوپیەیان بۆ بەرگ پێکردنی قوتابییە هەژارەکان بەختکردبوو، بەشێکیشی کەلوپەلی دیدەوانیان پێ تەواو کردبوو، ئەوی کە ماویشە بۆ کردنەوەی (نووسراوخانە - مکتبة)یەک دانراوە بۆ قوتابییەکان لە قوتابخانەدا بکرێتەوە.

وەنەبێ (قوتابخانەی دووەم)یش لەمەدا کورتیان هێنابێ، ئەوانیش هی خۆیان ڕێکخستووە، هەر

= ڤاژێ) ڕووی دا کە لاشەی(٢٥٣) سەرباز و ئەفسەر لە مەیدانی شەڕەکەدا کەوت، لە ١٩٣٢/٤/٢٦ هێزی ئاسمانی بەریتانی بەتوندی ناوچەکەی بۆردومان کرد و دەیان گوند و مەزاری کاول کرد و سەدان منداڵ و ژن و پیری کوشت و بریندارکردن، لە ١٩٣٢/٤/٢٩ بارزانییەکان یەکێ لەو فڕۆکە جەنگییانەیان خستە خوارەوە و دوو فڕۆکەوانەکەشیان گرت. سکرتێری باڵیۆزخانەی بەریتانی (هۆڵت) و پزیشکی خۆیان گەیاندە لای شێخ ئەحمەد، شەڕ وەستا، وتووێژ کرا، تا ١٩٣٢/٥/٢٣ بەردەوام بوو بەڵام بێ ئەنجام، حکوومەت و ئینگلیز سووربوون لەسەر چەککردنی بارزانییان و بنیاتنانی مەخفەری پۆلیس و بەبارمتە گرتنی شێخەکانی بارزان لە بەغدا، لە ١٩٣٢/٥/٢٥ حکوومەت کەوتە بڵاوکردنەوەی بەیانێ بۆ خەڵکی کە ڕیزەکانی بارزانی بەجێ بهێڵن و بێنە پەنا حکوومەت، هەر لەو کاتەشدا کەوتە بۆردومانکردنەوە، ئەمە تا ١٩٣٢/٦/٩ی خایاند، خەڵکی پەنایان بردە بەر دۆڵ و ئەشکەوتەکان، شێخ ئەحمەد و هاوەڵانی ناچار چوونە خاکی تورکیاوە، ئەو حکوومەتەش گواستنیەوە بۆ (ئەدرنە) لە ڕۆژئاوای ئەستانە. بەم جۆرە بەئاسن و ئاگری ئینگلیز ڕاپەڕینی یەکەمی بارزان کۆتایی هات. جا لێرەدا مامۆستا ئەو کۆتاییبیە بە(نیوە دوایی) ناو دەبات کە ڕاستی فەرمووە و ئەو ڕاپەڕین و شۆڕشانە قەت دواییبیان نەهات و هەتا ١٩٤٧/٦/١٨ کە بارزانیی نەمر لە ئاراس پەڕییەوە و دواجار لە ١١ی ئەیلووی ١٩٦١ و دواتریش.

نواندنەکەی ماوە، ڕەنگە لەم هاوینە بینوێنن. جگە لەمەش (ڕەشید زەکی)[١] سەر مامۆستای قوتابخانەی سانەوی خەریکە لەم هاوینەدا (چیرۆکی سەلاحەدین) و هی کە دەگۆڕێتە سەر کوردی کە ئامادەبێ بۆ حەلێک قوتابییەکان دێنەوە بەر خوێندن. لە زانستی نیوە گیانیشدا نووزەیەک هەیە بۆ کردنی شتێ[٢]!

قوتابخانەی کچان: ئێستە ئەم قوتابخانەیە شەش کۆزی هەیە، لەم هەفتەیەی ڕابوردوودا چوومە سەیری ئەو شتانەی بەدەستی کچە کوردەکان لەناو ساڵەکەدا دروست کرابوو، بەڕاستی شتی جوان و کارێکی ورد و ڕەنگینم لە دورمان و چنینەکانیاندا دی، زۆریش نافرم ئەگەر بڵێم کاری وای تێدابوو لە هی (موغازەکانی شتومەکی ئەوروپا) کەمتر نەبووە!...

قوتابخانەکەیان ڕێکوپێکە، زۆریان لێ پێگەیشتووە هەتاکو خەریکن هەر لە قوتابییە گەورەکانی خۆی مامۆستا بۆ ئەو قوتابخانەیە دابنێن... لەوێ هەر کەس ئەوی بەبیریدا دەهات لە (سیپارە) (دەفتەر)ێکدا کە بۆ ئەوە بەتایبەتی دانرابوو لەلایەن ئەو شتانەوە دەینووسی[٣].

سەرچنار: میرزا تەوفیق وڵات پەروەرێکی بێ هەمتا، بەشە زەوییەکی بەهاداری بەنرخێکی هەرزان لەکن سەرچنارەوە کڕیوە، لەسەر گردەکە چاخانەیەک لە بەردەمی چاخانەکەوە لەسەر شێوەی پلیکانە شەش حەوت سەکۆی پانی کردووە و هەتا دەگاتە گوێ ئاوەکە، بەشی دوایی باخچەیەکی جوانکیلانەیە لەسەر شێوەی تازە بەنەخش و نیگارێکی ڕەنگین ڕازانراوەتەوە.

وەکو لە باغەوانەکەم بیست (ئەمین زەکی بەگ) وەزیری ڕێگاوبانی عێراق هاتووە ئەو ناوەی کێشاوەتە سەر قاقەز وای تەمایە حکوومەت بخاتە سەر ئەو کارە: گۆمێکی جوانکیلانەی ڕێکوپێک لە کن سەرچاوەکەوە بکا، بەربەستێکی واشی بۆ بکا ئاوەکە بۆ دوو سێ گەز بەرزکاتەوە. جگە لەوە دوو شەقامی پان بەڕاست و چەپ لەناو ئەو باغ و چنارانەی سەرچناردا بکاتەوە، هەرچی دار و درەختی بێ کەلک هەیە لاببرێ، لە جێگای دار و درەختی بەردار و بەکەڵک لەسەر شێوەیەکی تازە و جوان بڕوێنرێ.

(١) ڕەشید زەکی کایان (١٨٧٦-١٩٤٠)، کە پۆلەکانی مەکتەبی یەکەم زیادی کرد، ئەوسا ناوەندیان لێ جیاکردەوە، ئەم مامۆستایە هەتا ١٩٣٥ بووە بەڕێوەبەری.

(٢) چالاکییەکانی (کۆمەڵەی زانستی) لە سلێمانی لە ٦ی ئەیلوولی ١٩٣٠وە کە حکوومەت لێی ڕەنجا، بەتەواوی کزببوو... دەیویست دایخات و قوتابخانەکەی ببێتە حکوومی. بەڕێوەبەرێتی (معارف) سەرپەرشتی بکات... دوایی هەرواش دەرچوو.

(٣) وا دیارە قوتابخانەی کچان ساڵانە پیشانگای ئیشی دەستی قوتابییەکانی ڕێکخستووە، بڕوانە لە (ژیان)دا ئەم هەواڵە: (بۆ زانینی هەموو... ڕۆژی ٣ی تەموز ١٩٣٣ لە مەکتەبی کچاندا نموونە نماین هنری کچانە. ڕۆژی ٣.٤.٥ی مانگ بۆ پیاوان و ڕۆژی ٦.٧.٨ بۆ آفرەتە. هرکس تشریف بینی بەشربت و جگەرە ماندووی احسینن نەوە و بەتماشاکردنی دستکردی کچەکانی خۆیشیان چاویان اگەشیتەوە. مقابل بەمە أوی تشریف أهینی -٥- فلس أدات بو مکتب، اگر لەو پینج فلسە لە پاش مصرف شتیکی بمینیتەوە بو مکتب صرف اکری، إنجارجا اکەین کە همو أربابی ذوق تشریف بفرمون). ل: ٣- ژیان، ژمارە (٣٦٨)٣ تموز ١٩٣٣.

ئەگەر ئەمە ڕاست دەرچێ ئەو شوێنەی میرزا تەوفیق کڕیویەتی هاوینستانێکی گەورەی لێ دێتە بوون. بەڵکو سەرچنار دەبێتە شارێک!...

هاوین - گاه

پێنجوین: ڕێگای پێنجوین تەواو بووە، ئیتر ئەوی ئەیەوێ بۆ ئەوێ بچێ لە (١٥) سەعاتەوە بەسەیارە بۆی دەبێتە سێ سەعات و نیو. پێنجوین خوێش و بێگانەش پێ لە ئاو و با خۆشی و دەستدانی بۆ هاوینگاهێکی چاک دەنێ، ئیتر موژدەبێ بۆ کورد کە دەتوانن بەئاسانییەکی زۆر لە جێگەیەکی نازک و نازداری وڵاتەکەی خۆیان کەڵکەوەر بن. هیچ دوور نییە پێنجوین لە چەند ساڵێکی کەمدا بگاتە ڕیزەی دێیەکی نرخدار وەک دێیە هاوینگاهەکانی لوبنان، وەکو بیستوومە لە بێگانەش گەلێک پەل دەکوتن لەو ئاگرستانەی خواروو ڕزگاریان بێ، بێنە ئەم بەهەشتەی کوردستان... (فەیسەڵ) پاشای عێراق یەکێکە لەوانە!

سەر عیمادییە: یەکێ لەو زیانانەی لە کورد کەوت، لەم شکانەی بارزانییانەدا، ئەوەبوو حکوومەت چنگی گیر کردە بەروبوومی خواکردی وڵاتەکە!... دەیەوێ ئەو ناوە (بەناوی هاوینگا تیاکردنەوە) بکاتە جێ لەوەڕی حوشتر؟! ئەوا لەم سەر شاخانە شوێنێکی گەورە و جوانیان دۆزیوەتەوە، خانوو، هەموو کەلوپەلێکی ئاسوودەگی بۆ دەبەن، شەقامی باش باشی بۆ دروست دەکەن بەهەواری هاوینیان. بەلای منەوە ئەگەر ئەمە بێ نیازێکی پیس بێ زۆر باشە، چونکو وڵاتەکە بەلێشاو دراوی تێ دەڕژێ، ئاوا دەبێتەوە، وریا دەبێتەوە و پێش دەکەوێ. بەڵام قەد پێشینان درۆیان نەکردووە وتوویانە: (ئەو هەنگوینەی دوژمن دەتداتێ لە بن کاسەکەدا لەگەڵ ژەهرایە).

ڕەواندز: وەنەبێ ئەم شارە نازەنینەش لە گۆڕێی تێکۆشیندا دواکەوتبێ، سەید حسەین نامەیەکی بەناوی «.......»[١] لە چاپ داوە، ئێستەش هەر لە کۆششدایە وەکو دەڵێن خەریکی دانان و گۆڕینی چیرۆکانە بۆ لە چاپدانیان ئامادە دەکا. لە قوتابخانەکەی ڕەواندز بەکۆششی مامۆستاکانەوە چیرۆکی (نیرۆن) و چەند چیرۆکێکی پێکەنینی تریان نواندووە، هەتا سێ ڕۆژ خەڵک بەبینینیەوە هاتوون، بەو دراوەی کۆکراوەتەوە قوتابخانەکە و گەلێ شتی تری کەی پێ ڕێکخراوە.

زانستی

ئاخ!... زانستی چەند ناوت خۆشە! بەڵام چۆن بوویتە سەر لوێلکی ئەم و ئەو. هەردەم گاڵتەیەکت پێ دەکەن! دوو مانگ و نیو لەمەوپێش خەڵکیان کۆکردۆتەوە بۆ هەڵبژاردنی کۆمەڵێک بەڕێوەی ببا. هەڵبژێررا. هەمووشی چاکترین کەسێ کە کاریان پێ ڕاپەڕێ، کەچی هێشتا کەسێکیان سەری پیا نەکردووە.

(١) لە دەسنووسەکەدا ناوی ئەو نامەیە نەنووسراوە و ئاوا بەبۆشی ماوەتەوە.

سەردارەکەش حاجی تۆفیق وازی لە سەرداریتی خۆی هێناوە، ئێستە بەدەست منداڵە وردکەوەیە، هەر شەوە بەتەرحێک پێیان دەخوێنرێ. هەر شەوە تەرحە مامۆستایەکی قوتابییان بۆ دێ!!

ئەوا خەریکین (ئەو قوتابیانەی کە بەکەڵکی مامۆستایەتی دێن) کە هیچ نەبێ لەم سێ مانگە پێخوێندن و فێرکردنی ئەو هەژارانە بگرینە دەست... بەڵام لەوە پاش؟!

یەکتا بەگ

ئەم پیاوە ئێستا دارۆغا (رەئیسی بەلەدیە)ی سلێمانییە[1]، لە هینەکەی پێشوو باشتر دیارە، لەسەر شەقامەکاندا بەمبەر و بەو بەرەوە نەمامی چنار و ئۆکالیپتۆسی رواندووە. باغچەیەکی بچووکی لەبەر مزگەوتی گەورەدا لە ناوەڕاستی شەقامەکەدا دروست کردووە، باغچەکەی بەلەدیەی سەرلەنوێ رازاندۆتەوە. بۆ کردنی لولەی ئاو و هێنانی مەکینەکەشی دەستی پێ کردووە. ئەوا خەریکن دەنێرن بۆ حوروفاتی چاپ بۆ ئەڵمانیا، نیازیان هەیە تۆزێ چاپەکە رێکوپێک بخەن، رۆژنامەکەش گەورەتر بکەن.

هاوار

گۆڤارێکی کوردییە، ئەمیر جەلادەت بەدرخان لە شام لە گەڕەکی کوردەکاندا دەری دەکا. هەرچەندە کوردییەکەی زازایە بەڵام ئەوانەی کە دەری دەکەن هێندە زانا و تێگەیشتوون پیاو حەز دەکا -ئەگەر وڵاتپەروەریش نەبێ- بیکڕێ. ئەم پیاوە دەیەوێ نووسینی کوردی بگۆڕێتە سەر لاتینی، لەبەر ئەوە نیوەی گۆڤارەکەی بەکوردی لاتینی نووسیوە[2]، دەیشیەوێ هەموو ئاهەنگێکی[3] زمانەکەمان بکا بەیەک، گۆرانی و سەما و یاریی کوردانە بژێنێتەوە. بەندە بۆ چوار مانگی رۆژنامەکەی دراوم نارد، وێنەیەکی خۆم و سەرکوتێکی (یارمەت داواکەرانە) و کۆمەڵەیەکی گەورە خۆشخوانی بوێژ کوردەکان کرمانج بەدیاری پێشکەش کرد.

بۆ زانینیش بەپیتاکی هەموو لایەک دراوی ساڵێکمان بۆ رەوانە کرد[4]. ١٩٣٢/٧/١١ ئیمرۆ ئەمیر

(١) یەکتا بەگ: کوڕی مستەفا بەگ بووە، لە ٢٦ی کانوونی یەکەمی ١٩٣١ هەتا ٢٢ی تشرینی دووەمی ١٩٣٥ سەرۆکی شارەوانی سلێمانی بووە.

(٢) مەبەست لە نووسینی کوردییە بەپیتی لاتینی نەک (کوردی لاتینی).

(٣) ئاهەنگی زمانەکە: واتا دیالێکتی زمانەکە (لهجە).

(٤) بەخۆشی دەرچوونی گۆڤاری (هاوار)ەوە پیرەمێردی نەمر دەڵێ:

(هاوار)ی کوردان لە شامەوە هات
هاواریان بەرزبێ دووربن لە نەهات
شام سەحەری دی، سووری سووردارە
تا لە شەودابین بەشمان هاوارە

(بڕوانە ژیان، ژ ٣٣٠، ساڵی (٧)، ١١ی تەمووزی ١٩٣٢).

جەلادەت چوار ژمارەی (هاوار)ی بۆ ناردبووم، لە ژمارەی یەکەمیدا پێڕەوییەکەیم خوێندووە، جگە لەوەی کە نووسیبووم: مێژوو و جوگرافیای کورد و کوردستان، ژیانی پیاوە گەورەکانمان، دامەزراندنی نۆتەی گۆرانییە کوردیەکان، پیشاندانی نووسراوانی عولوم و فنونی کوردان و پێگەیاندنی ئەدەبیاتێکی بڵندی کورد لەم پێڕەوییەدایە. کابرا جگە لە ئاهەنگە کوردییەکان هەشت زمانی کەی بێگانە دەزانێ. لە گۆڤارەکەیدا هەر جارە چەند پیتێکی کوردی تیا دەنووسێ و لێکی دەداتەوە، کە لەوە هەموو رەنگە ئاهەنگێکی کوردانی تیادایە، زۆری خۆشخوانییەکان هی پیاوە، بەناوبانگەکانی وەک: (ئەحمەدی خانی و قەدری جان و حاجی قادری کۆیی...) جگە لەمەش سەرگوتێکی بەناوی (چیرۆک)ەوە تیایە... ئێمە چیمان ئەوێ لە خوا؟ ئەوەمان دەوێ رۆژێ ببینین کورد لە زمان و لەناودا بکەوێتەوە ریزی گەلان!!

کتێبی «یاری»
کوردی و مەریوانی ١٩٣٢/٧/٨

ئیمرۆ ئەم نووسراوە تازەیەم بەدەست قوتابییە کوردەکانەوە دی، دەیانفرۆشت و بڵاویان دەکردەوە، دانەرەکانی خێوی (نالی و کوردی)ن[1]، ئەم نامەیە ٣٠ پەڕەیە، گەلێک یاری قوتابخانەکان و (مەشقی سوێدی) و چەند یارییەکی کوردی وەک: (شەقێن و قەلەمرداریێ و بوخچە بەگەردانێ)ی تیادایە... سەیر ئەوەیە ئەم سێ یارییە کوردیە لە هەموو وڵاتە پێشکەوتووەکانی رۆژئاوادا دەکرێ!... زۆر دووریش نییە

(١) خێوی نالی و کوردی: مەبەستی ئەوانەی دیوانی نالی و کوردییان چاپ و بڵاوکردەوە؛ (کوردی و مەریوانی) ئەم دوو رۆشنبیرە دڵسۆزەی وشەی پاکی کوردی، ئەندازیار مستەفا سائیب و تاهیر بەهجەت مەریوانی ناسراو بە ت.ب. مەریوانی. ت. ب. مەریوانی: لە ١٩٠٥ لە سلێمانی لەدایک بووە، بۆتە بریندپێچی ئاژەڵ و لە شارەبان دامەزراوە، لێرە ئەحمەد شوکری شاعیری ناسیوە، کە دەچێتە بەغدا دۆستایەتی لەگەڵ پیاوانی رۆشنبیر و قەڵەمی کوردیدا پەیدا دەکات، دەکەوێتە بواری چاپ و چاپکردنەوە، دەنێرێ بەدووی د. شۆ تا پێکەوە کار بکەن.مستەفا سائیبیش هەر لەو بوارەدا هاوڕێی بووە. لەولاشەوە بەشەو خوێندوویە بەو نیازەی لە کۆلیجی پزیشکی وەرگیرێ، ئەو هاوکارییەشی لەگەڵ مستەفا سائیبی هاوڕێیدا بۆتە مایەی ئەوەی کۆمەڵێکی چاک نامیلکە و کتێبی هەمە چەشنەی کوردی بەچاپ بگەیەنن: «دیوانی کوردی ١٩٣١، نالی ١٩٣١ نامیلکەی گۆرانی ١٩٣٢، یاری ١٩٣٢، دیوانی سالم ١٩٣٢، هەموو کچێک چی بزانێ ١٩٣٣، یادگاری لاوان ١٩٣٣، خورشیدی خاوەر ١٩٣٣، گوڵلەیەک لە تاریکیدا ١٩٣٥، دیوانی شێخ رەزا ١٩٣٥، تووتنەکەمان ١٩٥٣، دیوانی حەریق ١٩٣٥» لە ١٩٣٥دا بەناوی خۆیەوە چاپخانەیەکی لە بەغدا دامەزراند، یەکێ لە بەرهەمەکانی کتێبی (دوو تەقەڵلای بێ سوود) بوو لە نووسینی ئەمین زەکی بەگ، هەر دوای چاپکردنی دەستی بەسەرداگیرا و قەدەغە کرا. کە کۆلیجی پزیشکی بەغدا وەری نەگرت، رووەو وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بۆوە و لەوێ ئاواتەکەی هاتەدی و پلەی دکتۆرای لە بایلۆژیدا وەرگرت. لەوێشەوە زوو زوو وتاری ئەدەبی و باسی تەندروستی و پزیشکی دەنارد بۆ (گەلاوێژ و ژین و هەتاو)، نامە و دەنگوباسی هەتا ١٩٥٦ لە دۆست و برادەرانی نەبڕا، لە سەرەتای پەنجاکاندا سەرێکی دایەوە لە کەسوکاری... ئیدی دەنگوباسی نەما. هەتا لە ١٩٧١/١٠/٣٠دا گیانی پاکی سپارد... سڵاو لە یاد و لە دڵسۆزی.

ئەوان لە کوردیان وەرگرتبێ، چونکی کورد لەوان کۆنترە.

هەتاکو موستەفا بەگی کوردی، بوێژی ناوداری بابانیش لە ٨٠ ساڵ لەمەوپێش زیاترەوە ئەمەی وتووە:

«ئەلعەجەب بۆ شەهسواری خانەیی زینم نەهات؟»

کە لێرەدا دەست بۆ یاری (پۆلو) درێژ دەکا کە کوردی بابان (شەقێنی سوارییان پێ گوتووە).

نامەکە بەناوی ئەمەوە کە هەنگاوێکە بۆ پێشخستنی نووسینی کوردی ئەنرێ، بێ بەها نییە، بەڵام دانەرەکانی یەجگار قسە و پیتی بێگانەیان بەکارهێناوە کە نامەیەکی کوردی ناشیرین، جگە لەوەش بەگرانی قوتابی لەو پیتانە دەگا!

شێخ مەحموود ١٩٣٢/٧/١٠

ئیمشەو چاوم بەشێخ ڕەئووف شێخ مەحموود کەوت، خۆی ئامادەی ئەوە کردبوو بچێتە کن باوکی.

شێخ لەمەو پێشەوە گواستیانەوە لە (ناسریە)یان گوێزاوەتەوە لە نزیکی بیست ڕۆژ لەمەو پێشەوە گواستیانەوە (حیللە) پاشان ئەوێشی پێ ناخۆش بوو، گواستیانەوە (عانە). ئەم شوێنە چۆلترین و دوورترین شارانی عێراقە؛ لە سنووری سوریە و عێراقدایە.

لەگەڵ ئەوەشدا وەکو دەگێڕنەوە شوێنەکەی بانە تۆزێ لە گەرماوە دوورە.

ڕێگای بارزان ١٩٣٢/٧/١٢

حکوومەت وای داناوە ئەو ڕێیەی دەچی بۆ بارزان لە شاری عیمادیە و سوورێوە بڕواتە ئەوێ، کە بەسایەی ئەم ڕێگایەوە لیوای هەولێر و موسڵ پێک دەگەیێنێ، لە ژوورەوە: زێبار و ڕەواندز. شاری مووسڵیش بەناحیەی گوێڕەوە دەبەسترێ.

ساڵانەی یەزیدییەکان ١٩٣٢/٧/١٢

یەزیدییەکان کوردن. بەڵام کەم کەس هەیە چ لە خۆمان و چ لە بێگانە لێیان شارەزابێ. لەم هەفتەیەدا وەکو ڕۆژنامە نووسیبووی حەلی گێڕانی تاووسەکەیان بوو. بەناو هەموو شوێنەکانی خۆیاندا گێڕاوە، ئەمجارە وەکو ساڵانی تر هەرا و شەڕ و شۆڕی تێدا نەقەوماوە.

زانستی

پیانقۆیەکمان بۆ زانستی دامەزراند هەندێ دراوی بۆ کۆبکەینەوە، دراوەکەش بۆ ئەوەیە ئەو نووسراوانەی لە کتێبخانەکەیدا بەشڕوپڕی ماوەتەوە خەریکە لەناو بچێ، پەڕ و باڵێکی بەسەردا بنێرێتەوە. لەمەدا هیچ لەوە خۆشتر نییە بەتیرێک دوو نیشان دەشکێنرێ، یەکەممان وت.

دووەمیش ئەوەیە ئەو شتومەکانەی خراونەتە پیانقۆوە شەکر شکێن و کەڵاش و سەدارەی دەستکردی کوردانە.

هەرچەندە لەبەر تاقیکردنەوەی (برومانە)مان دەبێ ئەم سێ مانگە خەریکی دەرسەکانم بم (کە هێشتا نیوەیم ماوە خۆم دەبێ بیخوێنم) خۆم پێ ڕاگیرا نەکرا بڵێم ئەو قوتابیانەی زانستی ئەمساڵ بێ بەش. بهێڵمەوە لەبەر ئەوە هەفتەی سێ دەرسی کوردی هەبوو خستمە دەستی خۆم. ئێستا هەموو پەلێکی ئەم زمانە ناسکەیان پێ دەڵێم. وەنەبێ هاوڕێکانی تریشم دەرس نەڵێنەوە. ئەوانیش هەریەکە چەند دەرسێکیان گرتۆتە دەست، خوا یارمەتی هەموو لایەک بدا.

قەرائەتخانەی کوردستان

لەناو بازاڕی سلێمانیدا (قادر ئاغا)[1] ناوێک دووکانێکی بچووکی بۆ خوێندنەوە کردۆتەوە، گەلێ جوان ڕازاندوێتیەوە، گەلێ وێنەی جوانیشی تیادایە، وێنەیەکی گەورەی شێخ مەحموود و یەکێکی شێخ ( ) تیادایە. پڕە لە نووسراوانی تورکی و عەرەبی و فارسی و کوردیی، کوردی لە هەموویان کەمتر تیادایە. پێم گوت، دەیگوت: بەناوی خوا هەر ئێوە یارمەتیم بدەن هەموو تەرحە ڕۆژنامەیەکی کوردیتان بۆ پەیدا دەکەم، ئەوا خۆم بەهەموو لایەکدا بۆ ئەو تەرحە نووسراوانە هەوڵ دەدەم بەشکی ئەمە خوایە دەستم درێژ بکا بتوانم لە چاپیان بدەم. خوا ڕاگیراوی کا چونکی ئەمە یەکەم خۆندنەوە خانەیە بەم ناوە جوانە دەرچووبێ.

زاری کرمانجی ١٩٣٢/٧/٢٧

(زاری کرمانجی) ئەمە دوو ساڵ بوو لە دەرچوون کەوتبوو، ئیمڕۆ ژمارەی (٢٤) هەمین بەدەست کوردپەروەرێکەوە دی دەیفرۆشت[2]. لە ٢٣ی تەمموزدا لە چاپدرابوو، دوانزە پەڕەیە. لە زبان و مێژوو پزیشک و پەروەردەشەوە دوابوو، سەید حوسێن -خاوەنەکەی- وا دیارە ئەمجارە نیازی هەیە بۆ دەرکردنی گۆڤارەکەی بەڕاستی و ڕێکوپێکی بێتە پێشەوە، چونکی نرخی ئێستای گۆڤارەکەی حەوت یەک و نیوی جارانیەتی، کە بەم بۆنەیەوە کڕیاری زۆرتر دەبێ... خوا یارمەتی بدا.

(١) قادر ئاغای سەعید ئاغای عومەر ئاغای عەتتار ١٨٨٢-١٩٧١، لەوەبەر دووکانی عەتتاری هەبوو، دوایی کردیە کتێبخانە و بەو جۆرە مایەوە هەتا کۆچی دوایی کرد.

(٢) ژمارە (٢٣)ی ئەو گۆڤارە لە ٤ی حوزەیرانی ١٩٣٠دا دەرچووە، هەرچەندە د. کوردستان موکریانی بەدرێژی باسی ئەو ئاستەنگانە دەکات کە هاتوونەتە ڕێگای داماوی موکریانی تا گۆڤارەکە بەرێکوپێک و لەوادەی خۆیدا دەرنەچێ بەڵام تێکرا لە دوو خاڵدا خۆی دەگرێتەوە:

أ - دوورە دەستی و چەپەکی جێگای دەرچوونی گۆڤارەکە.

ب- باری نەدارایی و یارمەتی نەدانی حکوومەت بۆی و تاکە باڵی خاوەنەکەی.

ئەو ژمارەیەی مامۆستا لە سلێمانی دیویە (ژمارە ٢٤) دواژمارەی ئەو گۆڤارە ناوازەیە بوو... ئیدی ژمارەی تری بەدوادا نەهات. (بۆ زیاتر بڕوانە: د. کوردستان موکریانی- زاری کرمانجی ١٩٢٦-١٩٣٤، دەزگەی موکریان، هەولێر، چاپی یەکەم ٢٠٠٢-ل٨-١١).

شێخی بارزان

بۆ مەعمورەتول عەزیز دەگواسترێتەوە

حکومەتی تورک مەلا عیسا و ئۆغۆز بەگ و موستەفا شوکور و براکەی لە جۆڵەمێرگا کردوونی بەداردا.

شێخ ئەحمەدیش نێرراوەتە قۆڵی مەعمورەتول عەزیز[1].

زوبانی کوردی (١٩٣٢/٨/١)

لە قوتابخانەی پۆلیسدا دەگوترێتەوە:

سەردارەکانی پۆلیسی هەمووان[2] وایان داناوە لەم وچانەوە کە دێتەوە، زوبانی کوردی بەسەرکۆمار و سەردەستەی پۆلیسەکان (لەو قوتابخانە)دا بخوێن.

(١) وتمان لە دوای ئەو هێرشە دڕندانەیەی هێزی ئاسمانی ئینگلیز کە گوند و مەزرای ناوچەی بارزانی کاول کرد و خەڵکی ئاوارە و دەربەدەرکرد، سوپای عێراقیش لەسەر زەوی دەستی نەدەپاراست، لە ١٩٣٢/٦/٩ شێخ ئەحمەد و هاوەڵانی و براکانی پەنایان بۆ تورکیا برد و ئەویش ڕەوانەی ناوچەیەکی سەر سنووری بولگاریای کردن (ئەدرنە)، ئینگلیز کەوتە هەوڵدان بۆ جێبەجێکردنی نەخشە گڵاوەکەی (نیشتەجێکردنی ئاسووری و نەستوورییەکان لە بارزانەوە تا زاخۆ)، کاتێ حکومەتی تورکیا دوای ساڵێ لەم پیلانە گەیشت، دیارە بەوە ڕازی نەبوو کە ئەوانەی ئەو دەری پەڕاندن ئێستا بخرێنەوە بن دەستی، بۆیە شێخ ئەحمەد و هاوەڵانی لە ئەدرنەوە هێنایەوە بۆ ناوچەکانی سەر سنووری عێراق بەرامبەر بارزان، دیارە ئینگلیز و عێراقی ئەم کارەیان بەباڵەپەستۆیەکی تورک دانا بۆ سەریان، جا کەوتنە پیادەکردنی ڕێگای دیپلۆماسی بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە.

(٢) سەردارەکانی پۆلیسی هەمووان – ضباط الشرطة العامة.

گەشتی سرۆچک

لە ساڵی ١٩٣٢دا

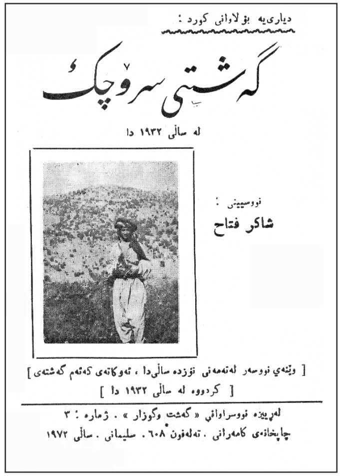

زۆر دەمێک بوو پێوە بووم بچمە سرۆچک. چونکە جێی بەزم و ئاهەنگ، شوێنی ئاو و با خۆشییە. جێگای ئەو کوردانەیە کە لە پێشیندا پێشکەوتنێکی زۆریان پێکەوە ناوە. ئیتر وا ڕێک کەوت بکەوینە درەنگ. سات سێ و نیوی کوردی، لەگەڵ هاوڕێکەمدا کاک (ئیسماعیل عەلی)، جووت بەجووت کەوتینە سەر ڕێی گۆیژە. گەیشتینە سەر شاخەکە. لە چایخانەکە دانیشتین. ئیتر لەوێ هاودەمێکی قسەخۆشمان دەست کەوت. کابرا (کەریم ئاغا)یان پێ ئەگوت. خەڵکی دێی (یۆڵە) بوو. جارێ نەیدەناسین. هەتا لەسەرەوژێر بەردەڵانییە ناخۆشەکەی گۆیژە ڕزگار نەبووین، خۆی تێ نەگەیاندین. لەوە دوا کەربار و کەرسوارەکانمان لێ جوێ بوونەوە. ئێمەیش سێ کەسە (ئیسماعیل ئەفەندی و من و کەریم ئاغا)، ملمان نایە سەر ڕێی (بەرزنجە). ڕێگاکەی خۆش بوو. لەبەر ئەوە هیچ خەمێکمان نەبوو. قسەی خۆشمان ئەکرد. کوێخا بەسایەی باوکمەوە ناسیمیەوە. ئیتر هەر باسی دێی (خێوەتە) و زەویوزاری ئەو ناوەم بۆ ئەکرد. کابرا وا دیاربوو قسەکانمی بەدڵ بوو. چونکە باش گوێی ڕاگرتبوو. چرچ و لۆچی دەم و چاویشی بەقسەکانم ئەکرایەوە. ئەویش باسی لای خۆیانی بۆ ئەکردین. گەیشتینە (وڵڵانە). لەوێش گورج تێپەڕبووین. چونکە دێیەکی وشک و ناخۆش بوو. ئینجا گەیشتینە ئاستی (عازەبان). لەوێش لاچووین. ئینجا گەیشتینە (پۆڵە). ئیتر لەوێوە کوێخامان لێ جیابووەوە. بەپیشاندانی ئەو، ملی ڕێگایەکمان گرت، ئیتر کەوتینە ناو نزارەوە. دەستمان کردە غار. هەتا کەوتینە ناو ڕێیەکی ناخۆشەوە. ئیتر هەر ئەو ڕێیە بوو، کە لەوە بووینەوە گەیشتینە سەر ڕێی (کاژاو)، ئەو حەلەیش سات هەشت چارەکێک کەم بوو.

کاژاو

(١)

کە گەیشتینە (کاژاو) هێشتا لەبەر فێنک و خۆشی ڕێگاکە ناوی ماندووێتیمان نەئەزانی. لەگەڵ ئەوەیشا کە چووینە ناو کەلەگییەکەی (سەید ئەحمەد حاجی مامەند)ەوە کزە بایەکی ئەوەندە ساردی دەست پێ کرد، وا بوو پیاو بلێ سەرمامە.

(سەید ئەحمەد) خۆی خەڵکی (حاجی مامەند) بوو. نزیکی پێنج دێ زەوی هەیە. هەتا پار سەری پانزە ساڵەی بووە لە سرۆچکدا کارگێڕی (مدیرێتی) بکات. یانزە کوڕی هەبوو. کە ئێمە چووین خۆی لە

شاربوو. بەبۆنەی کوڕە گیراوەکەیەوە چووبووە ئەوێ، پاکانەی بۆ بکا. کە ئەو نەبووە شەقی لەو ئافرەتە هەڵدابێ، کە کوڕەکەی لەبارچووە.

بەڵام کوڕەکانی یەجگار پیاوانە میوانداریبیان کردین. لەو کەلەگییەدا گەلێ قسەی خۆشمان کرد. بەڵام شەپۆلێ قسە، هەر خۆی لە کەناری ڕەوشت و کردەوەی چاک و خراپ ئەدا. باسی بەدخوویی هەندێ لە شێخەکان ئەکرا. کوڕێکیان گوتی: «باوکم، کە شێخ دەستی دایێ، خراپ دەستی ئەداتێ، لە کردنی هیچ شتێکی بەد کە بۆ خۆی و خەڵک خراپ بێ ناسڵەمێتەوە. ئەوە ئەو... ئەوە ئەوی تر... بزانە چییان بەسەرهاتووە؟!».

لەم قسانەدا بووین. هەر ئەوەندەمان زانی، یەکێک هات (مەلا محێیەدین)یان پێ ئەگوت. ئەو گورج بەو ناونیشانەدا کە هەڵماندا ئێمەی ناسییەوە. خۆیشی بەدەم و پلیا وا دیاربوو خەڵکی شاربوو. ئەمیش لە قسەکردنا تارێکی گرت بەدەستەوە لە تەلی ئاینی نەبوایە، لێی نەئەدا. باسی بێ ئایینی ئەم و، بەدکرداری ئەوی ئەکرد. لە دواییدا دای بەدەستەوە. گوتی: «باوکم تۆ هەرچییەک ئەکەی بیکە، بەڵام وای بکە کە کەس پێ نەزانێ. بام خەڵکیش لە تۆوە بەدخوو نەبن... تۆ هەر بەئاشکرا جنێو مەدە بەخوا و پێغەمبەر (وەکو هەندێ لە خوێندەوارەکان ئەیدەن)، هەرچییەک ئارەزوو ئەکەی بیکە!».

پاشان من لەو بوارەم پێ لادان. باسی خۆشخوانی و بوێژم هێنایە پێشەوە. مەلا وا دیاربوو لەو بابەتەوە زۆری ئەزانی. هەندێ قسەی سەیری (شێخ ڕەزای تاڵەبانی)ی بۆ پێکەنین گێڕایەوە. منیش کوتوپڕ نووسیمن. ئەمەتان (بەڵکو بۆ داوڕۆژ بەکەڵکی ئەوانە بێن کە ڕابردووی بوێژەکانمان ئەنووسنەوە).

جارێک (شێخ ڕەزا) ئەچێتە ناو کۆمەڵێک وێژەوانانی تورکەوە. (نامیق کەمال)ی ناودار ئەپرسێ ئەمە کێیە؟. (شێخ ڕەزا) پێش ئەمەی هاوڕێکەی پێشکەشی ئەوی بکات، هەڵئەداتێ ئەڵێ: «من لە فحولی أهلی کەمالم!» (نامیق کەمال) لەمە خراپ تێ ئەگات. ئەڵێ: «هەی بێ ئەدەب ئەمە لەکن خۆت ئەدیبی؟!». (شێخ ڕەزا)یش ئەڵێ: «نا. من بەو تەرحە نالێم. ئەڵێم یەکێکم لە گەورەی ئەدیبان!».

جارێک بە(شێخ حەمە عەلی برازا)ی ئەڵێ: «بەخودا ئەی پسەری شێخ تۆ هەر جاشەکەری!». (شێخ حەمە عەلی)یش هەڵ ئەکێشێتە خەنجەر (شێخ ڕەزا) بکوژێ. (شێخ ڕەزا)یش ئەڵێ بۆچ ئەمکوژی؟ خۆ من وتوومە: «تۆ هەر جا شەکەری» واتا؛ تۆ لە هەموو شوێنێک وەک شەکر وایت. ئیتر (شێخ حەمە عەلی) وازی لێ ئەهێنێ.

کە (شێخ ڕەزا) ئەچێتە (جێشانە) و ئەگەڕێتەوە، ئەمە بە(شێخ مارفی شێخ ئەحمەدی شێخ ڕەسوڵ) ئەڵێ:

«مزەی ئەوەندە نەبوو ئاشەکانی جێشانەت
ببێ بەقووتی کەرێ هەی ڕیامە (جێ شانەت!)»

(شێخ ڕەزا) لێرەدا لە سەرێکەوە جنێو بەدێیەکە ئەدات کە (جێشانە)یە. لەسەرێکی تریشەوە جنێو بە(شێخ مارف) خۆی ئەدات (بەو شوێنەی لە لەشیا شانە ئەیگرێ!).

پاشان باسی نووسراوانی کۆنی کوردیم هێنایە گۆڕێ. مەلا پەیمانی دامێ هەوڵم بۆ بدات، ئەگەر لەو

خوارەیش بووم بۆم بنێرێ!! دەمی ئێوارێ هەند بەناو نزار و تووتنی (کاژاو)دا گەڕاین. ئاوێکی زۆری بوو. کوڕەکەی شێخ ئەیگوت: «ئەم ئاوە پۆلە کەوی زۆری دێتە سەر». بانگی شێوان (سەید ئەحمەد) هاتەوە. پیاوێکی ڕیش سپی تێکسمڕاو بوو. شەو ماندووبوو، قسەی زۆر نەکرد. بەیانی گەلێ باسی پێشکەوتوویی (لوبنان)م بۆ کرد. چامان خواردەوە و، بەجووتە ماڵئاواییمان لێ کردن و هاتین بەڕێوە. ڕێگاکەمان زۆر ناخۆش بوو. لە ڕێگامان دا لە (گێلدەرە)[1]وە تێپەڕ بووین. ئینجا گەیشتینە (بەرزنجە)، کە ئەو حەلە و دەمە و چێشتەنگاو بوو.

بەرزنجە
(٢)

لە ماڵی (واحێد ئەفەندی)ی ئامۆزای باوکم، لامان دا. شوێنەکەی زۆر دڵگیر بوو. ئەوەندە بەرزبوو، هەرچی خانووەکانی بەرزنجە و نزاری شاخەکانیەتی لەبەر دەمماندا دیاربوون. خانووەکانی (بەرزنجە)یش چەشنی پلیکانە، لە دامێنەوە هەتا ناوقەدی (شاخی ڕێ سوور) هەڵچووبوو و ڕیزی بەستبوو. دێیەکە تژی بوو(*). سێ سەد ماڵێک ئەبوو. چونکە ئاوی کەم بوو، سەوزاییشی کەم بوو. هەر ئەوەندە بوو کە بەشی خۆی بکا (بامێ و تەماتە و کوولەکە و سلق)ی تیا کرابوو. قەدپاڵی (شاخی کوڕە کاژاو)یش کە دەستە ڕاستی (بەرزنجە) کەوتبوو، بەڕەز و دار و دەوەن ڕازابووەوە.

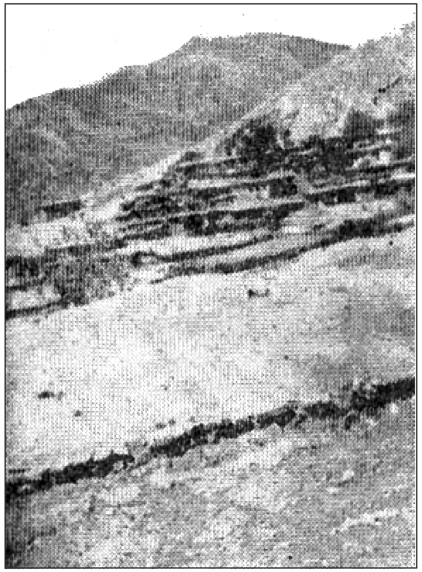

چاوەندازێک بەرزنجە بەسێ بەشی ماڵەکانی و ڕەزەکانی بەرامبەریەوە.

(١) خەڵکی بە(گێلڵەرە) ناوی دەبەن.

(*) تژی: چڕ و پڕ. (ش. ف)

تەنیا مزگەوتێکی هەبوو. یەجگار جوان و ڕێکوپێک بوو. لە پێش بەردنوێژەکانەوە ئەستێرکێکی چوار سووچی ڕێکوپێک بۆ ئاودانی ئاژەڵ دروست ئەکرا. خانووەکانی بەرزنجە دوو نهۆم بوون. هیچیان حەوشی نەبوو. چڕ و پڕیش بوون، ئەگین دوو هێندە ئەبوون، بەتایبەتی ئەگەر حەوشدار و بڵاو بوونایە وەک دێهاتەکانی تری شارباژێڕ. تازە سەرای فەرمانڕەوایی تەواو بووبوو. بەڕاستی سەرایەکی قایم و ڕەنگین بوو. بەسەر تەوقە سەری شاخەکەی (چوالەی شێخ محەمەد)ەوە بوو. کە لەوێوە زۆر چاک بەربەستی ڕێگاکانی بەرزنجەی پێ ئەکرا.

خەڵکی بەرزنجە تێکڕا هەمووشێخ بوون. کەمیان شێخ نەبوون. ئاو و بای بەرزنجە زۆر سازگاربوو. چونکە خەڵکەکەی هەموو توانا و لەش جوان بوون. ژنەکانیان بەسەربەستی و جوانییەوە بەناوبانگ بوون. دوو چایخانە و خوێندنگایەکی سێ دەستەیی هەبوو. حەلی خۆی، (وەکو ئەڵێن!)، بازاڕ و دووکانیشی هەبووە. بەڵام بەسایەی (شێخ مەحموود)ەوە بومباردومان کراوە. تازە وا خەریکن دەزگای (شارەوانی) و(ئازووقەی)ی بۆ دابنێن. بەرزنجە ئۆتۆمبیلیشی بۆ دەرچوو. بەڵام ڕێگاکەی بەشارەزووردا ئەڕۆیشت. بێینەوە سەرە و کاری ڕابواردنمان.

لە ماڵی (واحێد ئەفەندی) هەر دەمە تەرحە کۆڕێکی پێکەنین بوو. ئیتر ئەوە هەر باسی ئەم و ئەوی قسەخۆش بوو. سەرگوزەشتەکان هێندە زۆر بوون لە نووسین نەدەهاتن. قسە لەبابەت (حوسێن بەگی هەڵەبجە)ەوە ئەکرا کە چەند بەگزادەیەکی سەیر و بەزمهێنەر بووە.

شەوێ چووینە کن (ڕەشید ئەفەندی کارگێڕ). کابرا گەلێ زیرەک و چالاک دیاربوو. بەهەڕەشە و گوڕەشە لەگەڵ لادێیەکاندا ئەبزووتەوە. وایش چاک بوو. چونکە شێخانی بەرزنجە ئەبوو سەریان نەرم کرایە. ئەگەر وای نەکردایە ڕەنگە کەللەڕەقییان بکردایە. بەیانی هەندێ بەدێیەکەدا گەڕاین. وێنەیەکمان گرت. پاش چێشتەنگاویش چەند وێنەیەکی خۆمان گرت. ئینجا چووینە دێی «مۆریاس»

مۆریاس ١٩٣٢/٩/٣

(٣)

بەسات و چارەکێک گەیشتینە (مۆریاس). ڕێگاکەمان زۆری بەر دەشتە نەرمانە دێمەکەی (زەلێ) کەوت. (شێخ سمایل) گەلێ قسەوباسی بۆ ئەگێڕاینەوە. ئەیگوت: «بەسەر تەوقە سەری شاخی (کوڕە کاژاو)ەوە ئەشکەوتێکی گەورە هەیە. دەرگا و تاقی تاشراوی هەیە. بەبەهاران دەچینە ئەوێ بۆ سەیران.

تەرحە شتێکی هەیە کە لەو کاتەدا لەسەر شاخەکە پەیدا ئەبێ. ئەوەندەی مووروویەک یان نوقوڵێکی درێژ ئەبێ. زۆر ڕوونە. هێندەیش تیژە شووشە ئەبڕێ. (مانگەسەوە)ی پێ ئەڵێن». (شێخ مەحموودی شێخ عەلی دەرەمیانە) کوێخای (مۆریاس) بوو. چووینە کن ئەو. پیاوێکی یەجگار دڵ تەڕ و نان بدە و قسەخۆش و زیرەک بوو. ئازایەتی و نیشتمانپەروەریشی هەبوو. ئیتر هەر باسی «کورد» و «کوردستان»ی بۆ ئەکردم. بەئاواتەوە دەیگوت: «کاشکێ ئەم کوردە هەموو یەک دەنگ بوونایە. کە یەکێکیان لەلایەک ئازار بدرایە ئەوانی کە بهاتنایە خرۆش. ئێستا بۆ ئێمە ناپیاوەتییە وەها لەسەر

کورسی دانیشتووین و، پڵاو و گۆشت ئەخۆین و، کەچی برا کوردەکانی ژووروومان لە سوپێرا بەدەست لەشکری (تورک)ەوە پەرێشان بن!». ئیتر من بەدرێژی باسی (هەرای کوردستانی ژووروو) و کۆمەڵی (خۆیبیبوون)م کرد، شێخ گەلێ قسە و باسی خۆشی کەی بۆ کردین. شەوێ زۆر ناخۆش نوستین. چونکە مێشوولە و گەرما دێیەکەی پڕ کردبوو، ئاویشیان بەگران دەست ئەکەوت، دێیەکە کەوتبووە ناودۆڵەوە. کەم ئاوبوو. لە تووتن بەولاوە هیچی کەی نەبوو، ڕەزەکانیش بەدەگمەن ترێی چاکیان تیا دەکەوت، بەیانی چووینە (قەڵای سرۆچک).

قەڵای سرۆچک ١٩٣٢/٩/٤

(٤)

بەیانی کە چامان خواردەوە هەرسێکمان (من و ئیسماعیل ئەفەندی و شێخ سمایل) ڕوو بە(قەڵای سرۆچک) ڕۆیشتین. بەسەر چەند شیو و شاخێکا ڕێگامان بڕی، کاتمان کردە سات و چارەکێک، ئینجا بەردەڵانییەکی سەختمان بەسەر قەڵاکەوە هاتەبەر کە لەوە ڕزگار بووین گەیشتینە بەردەمی قەڵاکە.

قەڵای چی؟! کێوێک بوو چووبوو بەئاسماندا. هەر دیوارێکی کە ڕووخاویش بوو، ئێستا لە سی گەز بڵندی کەمتر نەبوو، نیوەی کێوەکە هەتا نیوەی دامێنی بەدیوارەکانی داگیر کردبوو، لە دیوارەکانیدا، بەشێوەیەکی ڕێکوپێک، شەش قوللەی دوو نهۆمی تیابوو، لە ناوەوە حەوشێکی پەنجا گەزی بەپانی و درێژی هەبوو، لەناویدا ئەستێرکێک بووبوو، درەختی هەموو ڕەنگەی تیا ڕوێنرابوو، کە تا ئێستاش گەلێکیان تیا مابوو، بەهەر چوارلای حەوشەکەیشا ژووری یەک نهۆمی و دوو نهۆمی تیا دروست کرابوو.

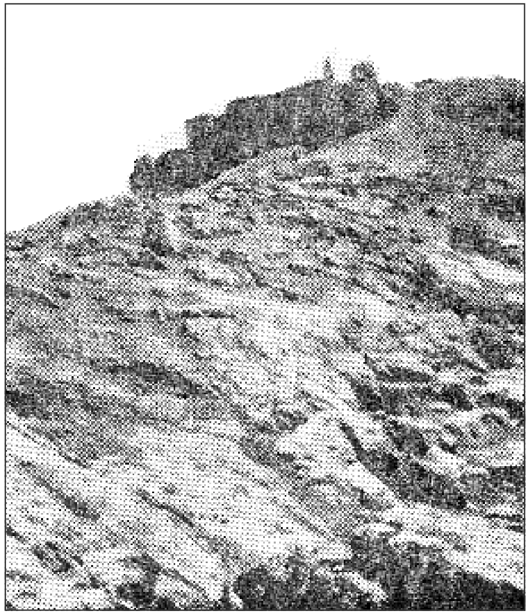

لەتە چاوئەندازێکی دەرەوەی قەڵاکە